

facebook.com/ILubelska
JesienHistoryczna

**MIĘDZY Narodowa
STUDENCKO – DOKTORANCKA
KONFERENCJA NAUKOWA**

LUBELSKA JESIEŃ

HISTORYCZNA

UMCS

25-27

**INSTYTUT
HISTORII**

X / 13

**MATERIAŁY
POKONFERENCYJNE**

Lublin 2014

Koło Naukowe Historii Krajuł Europy Wschodniej

Studenckie Koło Naukowe Archiwistów

Koło Naukowe Historyków Studentów

ВВЕДЕННЯ ТЕКСТУ

**Materialy z Międzynarodowej Studencko - Doktoranckiej
Konferencji Naukowej**

II Lubelska Jesień Historyczna

25-27. 10. 2013

pod redakcją

Katarzyny Świgoń i Kamila Jakimowicza

Wydział Humanistyczny UMCS
Lublin 2014

„II Lubelska Jesień Historyczna”. Publikacja pokonferencyjna

ISBN 978-83-934217-3-2

Recenzenci:

dr Piotr Bednarz, prof. dr hab. Witold Kłaczewski, dr Janusz Kłapeć, dr hab. Ireneusz Łuć, dr hab., dr hab., prof. UMCS Mariusz Mazur, prof. UMCS Andrzej Pleszczyński, prof. dr hab. Krzysztof Skupieński, prof. dr hab. Ryszard Szczygieł, dr Mirosław Szumiło, dr Michał Tomaszek, dr hab. Leszek Wierzbicki, dr Roman Wysocki

Publikacja wydana została dzięki dotacji Rektora UMCS

Kontakt z redakcją:

lubelska.jesien.historyczna@gmail.com

Spis treści

Od redakcji.....	7
ARGUMENT HISTORYCZNY W SPORZE IDEOWYM.....	8
Jerzy Fatyga	
Kryzysy dynastyczne a legitymizacja władzy w Nowym Państwie na przykładzie XVIII dynastii.....	9
Łukasz Kosiński	
Argumentacja historyczna w przedstawieniu świętych w Vita Patricii, Vita Sancti Columbae oraz Betha Adamnain.....	16
Dominik Robakowski	
Historia w służbie sarmackiej polityki. O legitymizacji konfederacji szlacheckich.....	23
Joanna Kurczab	
Poszukiwanie historyczno-prawnej legitymizacji wystąpień zjazdów szlacheckich u progu rokосу Zebrzydowskiego.....	29
Tomasz Cebula	
Historyczne źródła wolności indywidualnej w myśli Friedericha Augusta von Hayeka.....	42
Daria Domarańczyk	
„History czy Herstory”? Czyli wizja niepodległej Polski i nowoczesnego świata oczami pierwszych feministek z przełomu XIX i XX wieku w świetle „Steru”	48
Aleksandra Sylburska	
Słowacja czy Felvidék? Argument historyczny w walce dyplomatycznej Węgrów, Czechów i Słowaków (1916–1920).....	54
Agnieszka Grych	
Stanowisko „Czasu” wobec uwarunkowań narzuconych przez traktat brzeski z 9 lutego 1918 roku.....	61
Maciej Chrostowski	
Legitymizacja władzy przez narrację historyczną. Mity i archetypy w hiszpańskich podręcznikach szkolnych po 1939 roku.....	70
Szymon Pietrzykowski	
Zagłada jako argument polityczny w debatach amerykańskich i izraelskich. Analiza problemu na przykładzie książek <i>Przedsiębiorstwo holocaust</i> Normana Finkelsteina oraz <i>Naród i śmierć</i> Idith Zertal.....	73
Mateusz Lisiecki	
Argument historyczny jako środek uwiarygodniania racji politycznych w publikacjach i pismach Stanisława Cata – Mackiewicza.....	84

Michał Bednarczyk

Cały naród buduje swoją stolicę. Komunistyczna legitymizacja władzy w Polsce na przykładzie zaangażowania Bolesława Bieruta w odbudowę Warszawy w świetle artykułów „Trybuny Ludu”.....91

Konrad Mozgawa

Legitymizacja władzy przy pomocy historii.....100

Justyna Papież

Kształtowanie świadomości uczniów szkół podstawowych-historia najnowsza w podręcznikach z PRLu.....108

MOZAIKA WYZNANIOWA W KRAJACH EUROPY WSCHODNIEJ.....113**Nataliia Zdebska**

Діяльність греко-католицьких релігійних товариств м. Львова у сфері соціального захисту населення у міжвоєнний період.....114

Aleksandra Gałka

Miejsca kultu religijnego na terenie miasta Izmail.....122

Jan Gawron

Wydarzenia z życia Kościoła Katolickiego ziemi lubelskiej w Rocznikach Jana Długosza.....129

Nazariy Loshty

Misje dominikańskie jako element polityki wschodniej królów polskich w XIV-XV wieku...135

Andrzej Król

Wielowyznaniowość obszaru Rusi Czerwonej w świetle dokumentacji sejmiku w Sądowej Wiszni z XVII wieku.....140

Marta Kuc – Czerep

Kontrowersje wyznaniowe w osiemnastowiecznej Warszawie na przykładzie działalności bractwa św. Benona.....151

Krzysztof Popek

Bułgarska Golgota narodowa. Masakra w Bataku (1876) jako ludobójstwo o podłożu religijnym.....165

Oksana Borutska

Struktura demograficzno-wyznaniowa przemyskiej diecezji kościoła grecko-katolickiego w latach 1918-1939.....173

Aleksandra Kuczyńska-Zonik

Polityka wyznaniowa Federacji Rosyjskiej.....179

Mateusz Pielka

Konflikty na tle wyznaniowym w województwie Pomorskim w II RP.....195

Stanislav Voloshchenko

Учнівський склад Володимирського василіанського колегіуму в першій третині 19 ст.....203

KŁĘSKI ŻYWIOŁOWE NA PRZESTRZENI DZIEJÓW.....211

Adam Podlewski

Far-called our navies melt away. Świadomość historyczności i przemijania w kulturze wiktoriańskiej Anglii.....212

Małgorzata Moskal, Ewelina Powroźnik

Żywioł jako współuczestnik politycznych rozgrywek państw. Rozbicie wielkiej armady przez sztorm, a porażka Filipa II w konflikcie hiszpańsko – angielskim w 1588 r.....220

Kamil Jakimowicz

„Chcąc jak najlepszy zrobić porządek dla uniknięcia nieszczęśliwości ogniowej”, czyli działania lubelskiej Komisji Boni Ordinis w zakresie ochrony przeciwpożarowej miasta.....230

Kamil Michaluk

Teologiczny, filozoficzny, czy naukowy? Problem interpretacji klęsk żywiołowych na łamach „Pamiętnika Historyczno – Politycznego” i „Magazynu Warszawskiego” z lat 1782 – 86.....239

ZARZĄDZANIE DOKUMENTACJĄ WSPÓŁCZESNĄ. PYTANIA O DZIŚ I JUTRO ARCHIWISTYKI.....250

Ivan Almes

Polonica w bibliotece bazylińskiego monasteru w Krechowie w latach 70. XVIII w.....251

Станіслав Волощенко

Lwów

**Учнівський склад Володимирського василіанського колегіуму
в першій третині XIX століття⁹⁶⁵**

Інтелектуальною та духовною опорою Унійної Церкви був Василіанський Чин, монахи якого займалися проповідницькою, душпастирською, богословською, освітньо-виховною, науковою та видавничою діяльністю. Особливої уваги заслуговує висвітлення освітньо-виховної діяльності ченців, без чого неможливо повністю осягнути той вплив, який вона мала на суспільне життя. Діяльність Володимирського василіанського колегіуму (кінець XVII ст. – 1831 р.) сприяла піднесенню освітнього рівня народу, збереженню культу й обрядів. Без всебічного вивчення історії василіанського шкільництва у Володимирі неможливо вповні зрозуміти духовну культуру Волині модерного періоду. З'ясування ж питання про учнівський склад і реконструкція їхнього колективного портрету, дасть змогу зробити висновки про суспільну затребуваність василіанської освіти на теренах Волині.

Протягом тривалого часу, починаючи із остаточної ліквідації Унійної Церкви та Василіанського Чину в межах Російської імперії (1839 р.) й закінчуючи радянським періодом, в історіографії дослідження Василіанського Чину та його освітньо-виховної діяльності утвердилася схема висвітлювати діяльність унійних монастирів у руслі економічних аспектів й у дусі критицизму. Акцентувалося на негативних сторонах життя ченців, особливо, на виявах духовного та морального занепаду в їхньому середовищі. Історики другої половини XIX – початку XX ст. віддаючи належне шкільництву василіан, наголошують у своїх висновках лише на негативних наслідках «полонізаторської» діяльності ченців⁹⁶⁶. На сучасному етапі досліджень василіанського шкільництва не

⁹⁶⁵Публікація є частиною бакалаврської роботи, виконаної на кафедрі давньої історії України та архівознавства ЛНУ ім. Івана Франка, науковий керівник – к.і.н., доцент Дух О. З.

⁹⁶⁶Дверницькій Е. П. Памятники древняго православія въ г. Владимирѣ – Волинскомъ / Е. П. Дверницькій. – Київ, 1889. – 63с.; Звідомлене управи української народної школи ім. Шевченка у Володимирі Волинськiм за 1916/17 рік. – Володимир-Волинський, 1917. – 42 с.; Крыжановскій Е. Матеріали для історіи народнаго образования: Приложение къ статьѣ: «Учебныя заведенія въ русскихъ областяхъ Польши въ періодъ ея раздѣловъ» / Е.Крыжановскій // Киевская Старина. – 1882. – Т. II (май-іюнь). – С. 276 – 307, 451 – 497; Его же. Учебныя заведенія въ русскихъ областяхъ Польши въ періодъ ея раздѣловъ / Е.Крыжановскій // Тамъ же. – 1882. – Т. I (февраль – мартъ). – С. 262 – 300, 441 – 478.; Левицкій О. Историческое описаніе Владиміро-Волинскаго Упенскаго храма / Орестъ Левицкій. – Київ, 1892. – 132 с.; О. Л [Левицкій О.]. Къ історіи Владиміро-Волинскаго базилианскаго училища / О. Л // Киевская Старина. – 1892. – Т. XXXIX (октябрь). – С. 121 – 122; Петровъ Н. Очеркъ історіи Базилианскаго Ордена въ бывшей Польшѣ / Николай Петровъ // Труды КДА. – 1870. – Т. XI. – Ч. V. – С. 428 – 494; Ч. VIII. – С. 373 – 436; Ч. XI. – С. 343 – 409; 1871. – Т. XII. – Ч. II. – С. 295 – 374; Ч. V. – С. 225 – 317; Ч. VI. – С. 480 – 554; Ч. VII. – С. 118 – 189; 1872. – Т. XIII. – Ч. I. – С. 3 – 85; Ч. II. – С. 161 – 272.; Теодоровичъ Н. И. Городъ Владимиръ Волинской губерніи въ связи съ історіей Волинской іерархіи / Н. И. Теодоровичъ. – Почаевъ, 1893. – 269 с.; Яроцкій Я. В. Ревизія Владимірской Базилианской школы въ 1803 году / Я. В. Яроцкій // Труды Общества изслѣдователей Волины. – Житомиръ, 1902. – Т. I. – С. 22 – 32.

відкидається факт пропольської орієнтації, проте історики відзначають і її позитивні наслідки: фактор зближення західної та східної культур, а також ідею духовної єдності всіх християн в Україні⁹⁶⁷.

Об'єктом дослідження є учнівське середовище Володимирського василіанського колегіуму в першій третині XIX ст. Хронологічні рамки охоплюють період від початку століття до 1831 р. Вибір нижньої межі дослідження пов'язаний із проведення загальноросійських освітніх реформ, внаслідок чого василіанський колегіум у Володимирі був реорганізований, відповідно до нових правил і включений до системи народної освіти. Вибір нижньої межі нашого дослідження також зумовлений джерельною базою – наявністю найраніших формулярних списків учнів колегіуму (найраніший – 1803 р.)⁹⁶⁸. Верхня межа (1831 р.) зумовлена натомість закриттям Володимирського василіанського колегіуму.

Чин Святого Василя Великого⁹⁶⁹ був заснований митрополитом Київським Йосифом-Велямином Рутським у 1617 р. В основу нового чернечого згромадження митрополит поклав духовність святого Василя Великого, законодавство римокатолицьких чернечих орденів та спосіб монашого життя Східної Церкви⁹⁷⁰. Головною рисою цього об'єднання була централізація, яка передбачала підпорядкування вище згаданих монастирів духовній владі одного настоятеля з числа ченців – протоархімандрита⁹⁷¹.

В перших десятиріччях XVII ст. відкриваються перші василіанські навчальні заклади, метою яких було виховання майбутніх священників, а також й школи для духовного становлення ченців (школи-новіціати), у яких відбувалася підготовка для кандидатів, які готувалися до прийняття постригу в монашество. Згодом василіани засновують школи для виховання молоді в Полоцьку, Вітебську, Володимирі, Жидичині, Мінську, Новогрудку, Холмі, та ін., де викладався курс філософії⁹⁷².

⁹⁶⁷Антонюк Г. Шкільна освіта в Україні в епоху бароко (Василіанські школи в системі навчальних закладів України у період XVII – XVIII століть) / Галина Антонюк // Київська Церква. – Київ-Львів, 2000. – №5(11). – С. 73 – 78; Лось В. Освітня та видавнича діяльність Греко-Католицької Церкви (Правобережна Україна першої третини XIX ст.) / Валентина Лось // Рукописна та книжкова спадщина України: Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів / Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Інститут рукопису. – Київ, 2005. – Вип. 10. – С. 75 – 90; Її ж. Уніатська Церква Правобережної України кінця XVIII – початку XIX століття: Історіографія проблеми // Там само. – Київ, 2007. – Вип. 11. – С. 151 – 170; Саламаха М. П. Освітня діяльність Чину Св. Василя Великого на Правобережній Україні кінця XVIII – першої третини XIX ст. / М. П. Саламаха // Наукові записки. Серія «Історичне релігієзнавство». – Острого, 2011. – Вип. 4. – С. 170 – 180; Яковенко Н. Учні Луцького й Острозького єзуїтських колегіумів (спроба «колективного портрета») // Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – XVIII століття / Наталя Яковенко. – Київ, 2012. – С. 249 – 290; Wojnar M. Basilian Scholars and Publishing houses / M. Wojnar // Analecta OSBM. – Romae, 1974. – Sec. II. – Vol. IX(XV). – Fasc. 1 – 4. – P. 64 – 94. Ibidem. Basilian Seminaries, Colleges and Scholars / M. Wojnar // Analecta OSBM. – Romae, 1974. – Sec. II. – Vol. IX(XV). – Fasc. 1 – 4. – P. 48 – 63.

⁹⁶⁸Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАУК). – Ф. 707: Управление Киевского учебного округа, оп. 314, спр. 5. – 1803. – Арк. 38 – 41.

⁹⁶⁹Чин Святого Василя Великого – це монаше згромадження Унійної Церкви, утворене на зразок римокатолицьких орденів Західної Європи, ченці якого керуються настановами святого Василя Великого.

⁹⁷⁰Підручний П. Початки Василіанського Чину і Берестейська унія / Пофирій Підручний // Берестейська унія та внутрішнє життя Церкви в XVII ст.: Матеріали Четвертих «Берестейських читань»: Львів, Луцьк, Київ, 2 – 6 жовтня 1995 р. – Львів, 1997. – С. 79.

⁹⁷¹Там само. – С. 86 – 87.

⁹⁷²Антонюк Г. Шкільна освіта в Україні в епоху бароко... – С. 75 – 76.

В останній чверті XVIII ст. василіанське шкільництво підноситься на якісно новий щабель свого розвитку, що було безпосередньо пов'язано із реформуванням освітньої системи Речі Посполитої, адже в освітньо-дидактичній діяльності Чину виокремлюються чотири напрямки: парафіяльні школи, колегіуми для світської молоді, семінарії та школи новіціату. Початки змін в даній галузі започаткувала Едукаційна комісія,⁹⁷³ яка була першим в Європі міністерством народної освіти. Під її контроль підлягала уся навчально-виховна діяльність у Речі Посполитій⁹⁷⁴.

Не оминула освітньо-виховна «ноша» й володимирських василіан. Свій початок Володимирський василіанський колегіум бере ще задовго до Берестейської унії, а саме з церковно-парафіяльної школи, що діяла при Свято-Успенському кафедральному соборі. Її первісним і основним завданням було готувати письменних священнослужителів, проте у її стінах могла навчатися й світська молодь. Першою згадкою про цю школу є 1586 р.⁹⁷⁵ У 1588 р. князь Костянтин Острозький перетворює школу на греко-слов'янську⁹⁷⁶. У 1595 р. кафедральна школа отримала нову фундацію: на утримання «школы и казнодія при церкви столечной епископии Володимирское» мали надходити прибутки із Володимирського Свято-Преображенського (Спаського) монастиря і належних йому маєтків: фільварки Сільця, Янова й земельних угідь Підгаєць та Радоніж з кріпаками⁹⁷⁷.

З прийняттям Берестейської Унії (1596 р.) єпископ Іпатій Потій призначає на утримання школи 2,5 тис. злотих,⁹⁷⁸ а у 1609 р. цю школу трансформує, після чого вона стає першим навчальним закладом Унійної Церкви⁹⁷⁹. Наступних змін заклад зазнав за єпископа Йоакима Мороховського, який наблизив її до типу шкіл Товариства Ісуса (далі – ТІ). У 1690-х рр. владика Лев Шлюбич-Заленський – дарує школу ченцям-василіанам й заклад іменується, як «колегіум», який складається вже з чотирьох класів, до яких додано філософський курс⁹⁸⁰. У 1728 р. митрополит Лев Кишка встановив фондуш для утримання дітей малозабезпечених парафіяльних священників, який складав 66.500 злотих на рік із сіл Ласків і Орань (володінь Чацького)⁹⁸¹.

8 листопада 1746 р. польський король Август III надав василіанам привілей на утримання у Володимирі «шкіл латинських», де б могли б викладатися науки «inclusive do filozofii». При цьому колегіум зберігав усі пільги й привілеї, звичні для навчальних закладів подібного типу. Під загрозою грошової пені в сумі 1000 червоних злотих та інших санкцій заборонено будувати інші школи, як в самому місті, так і на відстані 5 миль

⁹⁷³Едукаційна комісія – це комісія, яка опікувалася шкільною освітою та вихованням молоді Речі Посполитої.

⁹⁷⁴Савич А.А. Нариси з історії культурних рухів на Україні та Білорусі в XVII – XVIII ст. / А. А. Савич // Всеукраїнська академія наук: Збірник історико-філологічного відділу. – Київ, 1929. – Ч. 90. – С. 274.

⁹⁷⁵Левицький О. Историческое описание... – С. 75.

⁹⁷⁶Пекар А. Іпатій Потій – провісник З'єдинення / Атанасій Пекар // *Analecta OSBM*. – Romae, 1996. – Sec. II. – Vol. – XV(XXI). – Fasc. 1 – 4. – P. 183.

⁹⁷⁷Архивъ Юго-Западной Россіи, издаваемый временною комиссією для разбора древнихъ актовъ, височайше учрежденною при Киевскомъ, Подольскомъ и Волынскомъ генераль-губернаторѣ (дальше – АЮЗР.). – 1883. – Ч. I. – Т. VI. – С. 210.

⁹⁷⁸Тамъ же. – С. 389.

⁹⁷⁹Wojnar M. *Basilian Seminaries, Colleges and Scholars...* – P. 59.

⁹⁸⁰Левицький О. Историческое описание... – С. 81.

⁹⁸¹ЦДІАУК. – Ф. 707, оп. 314, спр. 5. – 1815. – Арк. 36 зв.

від нього⁹⁸². Трохи згодом, у 1768 р. привілей короля Августа III підтвердив Станіслав Август⁹⁸³. У цей час колегіум стає шестикласним: інфіма, граматики, синтаксис, поезія, риторика, філософія. Викладалася німецька мова. Навчально-виховний процес і сама модель шкільництва у Володимирському колегіумі була перейнята від ТІ⁹⁸⁴.

В останній чверті XVIII ст. освітня модель виховання молоді зазнає реформ, які полягали в тому, аби навчально-виховний процес був якомога природнішим й ґрунтувався на вивченні природничих наук, математики, науки про природу, моральність, історію та право, як окремі дисципліни. Водночас, було введено до вивчення західноєвропейські мови: німецьку, англійську, французьку та італійську. Таким чином, освітня система в своїй суті опиралася на притаманний просвітницьким ідеалам утилітаризм. Головною засадою нової освіти проголошено принцип свободи особистості, а завданням школи – виховання громадянина-патріота без огляду на конфесійну приналежність учнівського складу. Цей навчальний напрям, започаткований Едукаційною комісією, після трьох поділів Речі Посполитої продовжив себе у школах Віленського навчального округу, до якого поряд з іншими навчальними закладами до 1831 р. входив й Володимирський василіанський колегіум⁹⁸⁵.

На Правобережній Україні монополістами у шкільній царині після ліквідації ТІ стали монахи-василіани, чиї навчально-виховні заклади складали 26 % від загального числа монастирських освітніх осередків Католицької Церкви у Речі Посполитої. Василіани утримували 13 училищ для світського юнацтва. Активність в освітній сфері також була зумовлена указом Катерини II від 1795 р., відповідно до якого право на існування одержували лише ті чернечі обителі, які займалися освітньо-просвітницькою діяльністю⁹⁸⁶.

Василіанські школи початку XIX ст. були центрами освіти для дворянських родів Правобережжя, адже давали досить високий рівень знань, у них викладалися гуманітарні та природничі дисципліни. Василіанська освіта далеко не завжди була доступною дітям парафіяльного духовенства. Це було пов'язане з тим, що на початку XIX ст. василіанські навчальні заклади готували переважно світські, а не церковні кадри. Саме в цей час були створені найсприятливіші умови для розвитку освіти в польському політичному дусі, чим і скористалися ченці. У стінах Володимирського колегіуму навчалася велике число дітей дворянського походження, які виховувалися відповідно до суспільних ідеалів Речі Посполитої, що згодом знайшло своє відображення у повстанні 1830-1831 рр.⁹⁸⁷ За словами О. Крижанівського, ставлення до учнів у василіанських закладах було соціально диференційованим. Діти дворянського походження мали певні привілеї, вчилися за спеціальними програмами, проживали в конвікті (пансіоні)⁹⁸⁸.

⁹⁸²АЮЗР. – Ч. I. – Т. IV. – С. 458.

⁹⁸³АЮЗР. – Ч. I. – Т. IV. – С. 459 – 460.

⁹⁸⁴Яковенко Н. Учні Луцького й Острозького єзуїтських колегіумів... – С. 251

⁹⁸⁵Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – 4 вид., перероб. й розширене / Наталя Яковенко. – Київ, 2009. – С. 496 – 497.

⁹⁸⁶Лось В. Освітня та видавнича діяльність Греко-Католицької Церкви... – С. 80.

⁹⁸⁷Там само. – С. 81.

⁹⁸⁸Крижанівський О. П. Церква у соціально-економічному розвитку Правобережної України (XVIII – I половини XIX століть) / О. П. Крижанівський. – Київ, 1991. – С. 26.

Упродовж 1803-1804 рр. після загальноросійської реформи існуючі навчальні заклади було реорганізовано відповідно до нових правил і включено до системи народної освіти. Указ від 26 січня 1803 р. (№ 20.597) «Про влаштування училищ» окреслював загальні орієнтири освітньої реформи, визначав попередні правила просвітницької діяльності, запроваджував ступеневу систему навчання, встановлюючи наступні типи навчальних закладів: парафіяльні, повітові, губернські школи-училища та центральний університет, якому були підзвітні вище перелічені ланки⁹⁸⁹.

Відповідно до указу «Про заснування навчальних округів» (№ 20.598) територію імперії було поділено на шість округів, підконтрольних відповідним університетам. Навчальні заклади Київської, Волинської та Подільської губерній увійшли до Віленського навчального округу. Встановлювалася централізована ступенева підпорядкованість: Міністерство народної освіти – опікун університету й округу – Віленський університет – гімназії – повітові училища – парафіяльні школи⁹⁹⁰. Тому, з 1803 р. навчальний заклад у Володимирі підпорядковується Віленському університету й перейменовується в повітовий⁹⁹¹. В лютому, 1830 р., внаслідок епідемії холери, його тимчасово закривають. Проте, коли й лихоліття минає двері закладу так й не відчиняються, через його ліквідацію в 1831 р., зумовлену подіями польського повстання⁹⁹².

Чисельність вихованців колегіуму залежала від зовнішніх умов його розвитку. На початку XIX ст. кількість учнів, порівняно із попередніми роками, різко спадає. Так, у 1803 р. їх число складало 54 особи, проте вже в наступному році ситуація покращується й число зростає до 125. Закономірним наслідком подій французько-російської війни початку XIX ст. стало наступне зменшення учнівської громади Володимирського колегіуму. У 1812 р. чисельність учнів досягла найкритичнішої межі – 27 осіб. Проте ситуація стабілізувалася до 1816 р., коли число учнів складало 121 особу. У 20-х рр. XIX ст. відбувається нова хвиля зменшення кількості вихованців. Між 1827 і 1829 рр. кількість учнів коливалася між 65 до 88 особами. Загалом же середня кількість учнів у 1800-1831 рр. складала понад 100 осіб⁹⁹³.

Якого віку юнаки навчалися у Володимирській школі? Певне уявлення про це надають матеріали візитацій закладу. Переважна більшість учнів в перших класах мала від 9 до 13 років, хоча траплялося, що поряд з ними навчалися й 16- та 23-ти річні студенти. Подібна вікова диференціація могла обумовлюватися порівняно пізнім приходом частини з них до школи. На користь цієї думки свідчить, зокрема, приклад Антонія Левицького, який, маючи у 1824 р. 23 роки, був вихованцем лише першого класу, в той же час Павло Грабовський мав лише 8 років⁹⁹⁴. Досліджуючи учнівське середовище Володимирського колегіуму, слід відзначити таку характерну його рису як неоднорідність. Поряд з суттєвою різницею у віці, в середовищі учнів має місце очевидне розшарування за соціальним походженням і рівнем матеріальних можливостей.

⁹⁸⁹Полное собрание законов Российской империи (далі – ПСЗРИ). – Т. XXVII: 1802 – 1803 гг. – 1830. – С. 442.

⁹⁹⁰Тамъ же. – С. 442.

⁹⁹¹Левицькій О. Историческое описание... – С. 86.

⁹⁹²О. Л [Левицькій О.]. Къ истории Владиміро-Волынскаго базилианскаго училища... – С.122.

⁹⁹³Дивися додаток.

⁹⁹⁴Wołyniak J. Bazylianie we Włodzimierzu... – S. 134 – 135.

Найбільше було дітей дворянського походження. Станом на 1815 р. їх число сягало понад 60 %, протягом наступних років їх чисельність зростала (1818 р. – 66 %; 1825 р. – 73,4 %; 1828 р. – 73,8 %). Другою за чисельністю групою в учнівському середовищі були діти духовенства, які в 1815 р. складають 13,5 %, у 1818 р. – 20 %, в 1825 р. – 11 % й у 1828 р. – 17 %⁹⁹⁵. Інколи в документах вихідців із дворянського та духовного станів об'єднують в один стан – привілейований, прикладом цього можуть послугувувати дані про станове походження за 1826 р., коли візитатор колегіуму зазначає, що вихідці із вище зазначених станів складають 90,3 %. Найменш представленою групою є вихідці із міщан. Кількісні показники коливаються від 9,2 % у 1828 р. й 27 % у 1815 р.⁹⁹⁶ Траплялися випадки й присутності в колегіумі вихідців із селянства, зокрема в 1824 р.⁹⁹⁷ й у 1826 р.⁹⁹⁸

Наявність серед учнів школи осіб з низьким рівнем матеріального достатку було неможливим без певних фундацій. Однією з таких була, раніше нами згадана, фундація митрополита Лева Кишки для дітей незаможного парафіяльного духовенства. Цей фондуш охоплював на рік від 5 до 7 осіб. В процесі дослідження, вдалося віднайти джерельні підтвердження цього фінансування. Так, зокрема, в 1819 р. за рахунок фундації митрополита навчалось 6 осіб: Іван Бжежинський, Бальтазар Княжинський, Павло Львович, Василій та Станіслав Михалевичі, Іван Рафальський. У 1820/1821 рр. цей перелік доповнюється Петром Левицьким, у 1824 р. фундація стосувалась Якова Кондратовича, Антонія Левицького, Петра Левицького, Івана Ломінського й Григорія Львовича.⁹⁹⁹ В контексті питання про станове походження й матеріальне становище учнів колегіуму, варто зазначити й про місце їхнього проживання. Станом на 1826 р. на приватних квартирах проживало 73 особи, 14 учнів мешкало в конвікті (пансіоні), розташованому при колегіумі, який був створений як для бідних, так і для заможних студентів¹⁰⁰⁰. У 1830 р. число ж мешканців конвікту зменшилося до 7 учнів¹⁰⁰¹.

Важливим питанням у вивченні учнівського складу Володимирського василіанського колегіуму є питання про їх територіальне походження. Переважну більшість склали вихідці із Володимирського повіту Волинської губернії. Їх кількісні показники в 1803 р. склали 70,4 %, зокрема в третьому класі – 100 %; у 1808 р. – 75%; в 1810 р. – 72,8 %; у 1815 р. – 78 %; у 1824 р. – 75,2 %; у 1826 р. – 77,4 % та в 1828 р. – 80 %¹⁰⁰². Наступною групою були учні з інших повітів Волинської губернії (Дубнівського, Житомирського, Ковельського, Кременецького, Луцького, Овруцького та Рівненського).

⁹⁹⁵ЦДІАУК. – Ф. 707, оп. 314, спр. 16. – 1815. – Арк. 113 зв. – 114; Спр. 37. – 1818. – Арк. 493 зв.; Wołyniak J. Bazylianie we Włodzimierzu... – S. 128; ЦДІАУК. – Ф. 707, оп. 314, спр. 2. – 1826. – Арк. 140 зв. – 147; Спр. 11. – 1828. – Арк. 37 – 42.

⁹⁹⁶ЦДІАУК. – Ф. 707, оп. 314, спр. 16. – 1815. – Арк. 113 зв. – 114; Спр. 11. – 1828. – Арк. 37 – 42.

⁹⁹⁷Wołyniak. Bazylianie we Włodzimierzu... – S. 136.

⁹⁹⁸ЦДІАУК. – Ф. 707, оп. 314, спр. 2. – 1826. – Арк. 140 зв. – 147.

⁹⁹⁹Державний архів Волинської області (далі – ДАВО). – Ф. 382, оп. 2, спр. 268. – 1819. – Арк. 87; спр. 308. – 1821. – Арк. 2 – 3; спр. 382. – 1824. – Арк. 6.

¹⁰⁰⁰ЦДІАУК. – Ф. 707, оп. 314, спр. 2. – 1826. – Арк. 140 зв. – 147.

¹⁰⁰¹О. Л [Левицькій О.]. Къ истории Владиміро-Вольнскаго базилианскаго училища... – С. 122.

¹⁰⁰²ЦДІАУК. – Ф. 707, оп. 314, спр. 5. – 1803. – Арк. 38 – 41; Спр. 2. – 1808. – Арк. 138 – 141; Спр. 3. – 1810. – Арк. 103 зв. – 106 зв.; Спр. 16. – 1815. – Арк. 111 – 112 зв.; Спр. 16. – 1815. – Арк. 113 зв. – 114; Wołyniak J. Bazylianie we Włodzimierzu... – S. 128; ЦДІАУК. – Ф. 707, оп. 314, спр. 2. – 1826. – Арк. 140 зв. – 147; Спр. 11. – 1827-1828. – Арк. 37 зв. – 42.

Найбільше їх було у 1810 р. (25,4 %). Натомість між 1803 і 1808 рр., їх кількість коливалася від 16,7 % до 20 %. Упродовж 1815-1828 рр. чисельність вихідців із інших повітів Волині зменшується й складає бл. 19 %¹⁰⁰³. Присутніми у колегіумі були також й вихідці із інших губерній Російської імперії, а навіть з Пруссії. Станом на 1803 р. кількість учнів із інших російських губерній становила 11,1 %. Наприклад, у цей рік навчалися Михайло та Петро Сапуновські з Катеринославської губернії; Максим Християнович, Лука Корганович та Франциск Сарневич із Гродненської губернії; Орест Грабовський із Харківської губернії. У 1808 р. цей показник спадає до 3,75 %. У цьому році навчаються Домінік Пручинський із Ломжинської губернії, Северіан Шумакевич із Мінської губернії та, згаданий вище, М. Християнович. У 1810 р. навчається Іван Верещинський із Люблінської губернії та згаданий вище С. Шумакевич, що складає 1,8 % від загального числа учнів із визначеним місцем народження. У 1815 р. з'являється Павло Кремезний із Полтавської губернії. У 1824 р. навчається Климентій Яздовський із Подільської губернії¹⁰⁰⁴.

Володимирський василіанський колегіум був закладом не лише поліетнічним, але й поліконфесійним, що впливало з статуту Едукаційної комісії. В стінах колегіуму навчалися римо-католики, уніати, православні та лютерани. Переважаючу більшість становили учні римо-католицького віровизнання. Динаміка чисельності представників цієї конфесії найбільшої кількості досягла між 1810 і 1825 рр., що становило понад 80%. До прикладу, в 1803 р. римо-католики становили 59,3 %; у 1808 р. – 65,2 %, про те вже в 1828 р. – 67,7 %. Наступними за чисельністю були уніати, які в 1803 р. становили 33,3 %; у 1808 р. – 27,5 %; в 1810 р. – 10,5 %; у 1815 р. – 19%; в 1825 р. – 12,8 % й у 1828 р. їх число досягає 24,6 % за рахунок скорочення присутності римо-католиків¹⁰⁰⁵. Дані про 1826 р. є об'єднаного характеру – відомості про релігійну приналежність римо-католиків та уніатів подаються в сукупності, що становить 93,5 % від загальної кількості¹⁰⁰⁶. Третьою за чисельністю групою в середовищі учнівської спільноти були представники православного віровизнання. Динаміка їхньої чисельності від 1803 й 1828 рр. збільшувалася від 5,6 % до 7,7 %¹⁰⁰⁷. Переважно це були вихідці з Волинської, Катеринославської та Харківської губерній¹⁰⁰⁸. Станом на 1821 р. в училищі навчалось 5 учнів православного віровизнання, а в 1822 р. – 6 осіб¹⁰⁰⁹. Траплялися випадки

¹⁰⁰³Там само.

¹⁰⁰⁴ЦДІАУК. – Ф. 707, оп. 314, спр. 5. – 1803. – Арк. 38 – 41; Спр. 2. – 1808. – Арк. 138 – 141; Спр. 3. – 1810. – Арк. 103 зв. – 106 зв.; Спр. 16. – 1815. – Арк. 111 – 112 зв.; Спр. 11. – 1828. – Арк. 37 зв. – 42.; Wołyniak J. Bazylianie we Włodzimierzu... – S. 129 – 136.

¹⁰⁰⁵ЦДІАУК. – Ф. 707, оп. 314, спр. 16. – 1815. – Арк. 113 зв. – 114; Спр. 37. – 1818. – Арк. 493 зв.; Wołyniak J. Bazylianie we Włodzimierzu... – S. 128; ЦДІАУК. – Ф. 707, оп. 314, спр. 2. – 1826. – Арк. 140 зв. – 147; Спр. 11. – 1828. – Арк. 37 – 42.

¹⁰⁰⁶ЦДІАУК. – Ф. 707, оп. 314, спр. 2. – 1826. – Арк. 140 зв. – 147.

¹⁰⁰⁷Там само.

¹⁰⁰⁸ЦДІАУК. – Ф. 707, оп. 314, спр. 16. – 1815. – Арк. 113 зв. – 114; Спр. 37. – 1818. – Арк. 493 зв.; Wołyniak J. Bazylianie we Włodzimierzu... – S. 128; ЦДІАУК. – Ф. 707, оп. 314, спр. 2. – 1826. – Арк. 140 зв. – 147; Спр. 11. – 1828. – Арк. 37 – 42.

¹⁰⁰⁹Lietuvos Valstybės Istorijos Archyvas. – Ф. 567: Управление Виленского ученого округа (1775 – 1919), оп.2, спр. 1012. – 1821. – Арк. 10, 13.

присутності й лютеран, прикладом цього може слугувати Йосиф Мансич із Володимирського повіту Волинської губернії, який у 1803 р. був учнем першого класу¹⁰¹⁰.

Підсумовуючим, слід відзначити таку характерну рису учнівського середовища Володимирського колегіуму як неоднорідність. Поряд із суттєвою різницею у віці, в середовищі учнів мало місце очевидне розшарування за соціальним походженням і рівнем матеріальних можливостей. Переважну більшість учнів склали вихідці із Володимирського повіту Волинської губернії. Наступною групою були учні з інших повітів Волинської губернії (Дубнівського, Житомирського, Ковельського, Кременецького, Луцького, Овруцького та Рівненського). Присутніми у колегіумі були також вихідці із інших губерній Російської та навіть з Пруссії. Володимирський василіанський колегіум був закладом не лише поліетнічним, але й поліконфесійним. В стінах колегіуму навчалися римо-католики, уніати, православні та лютерани.

STRESZCZENIE

Uczniowie bazylińskiego kolegium we Włodzimierzu w pierwszej tercji XIX wieku

W artykule przeanalizowano środowisko uczniowskie kolegium ojców bazylianów we Włodzimierzu (Wołyń) w pierwszej tercji XIX w. Główną uwagę zwrócono na ustalenie pochodzenia terytorialnego, społecznego oraz konfesyjnego. Charakterną cechą tego środowiska była jego różnorodność. Niejednokrotnie istotną była różnica wieku uczniów. Jednocześnie spostrzegamy spore różnice pod względem ich pochodzenia społecznego oraz stanu materialnego. Większość uczniów stanowiły osoby pochodzące z powiatu włodzimierskiego, znajdującego się w gubernium wołyńskim. Kolejną grupą byli uczniowie z innych powiatów tejże gubernii (dubieńskiego, żytomierskiego, kowelskiego, krzemienieckiego, łuckiego, owruckiego oraz równeńskiego). Obecni byli też osoby pochodzące z innych guberniów Imperium Rosojskiego, a nawet z Prusji. Kolegium bazylianów we Włodzimierzu był szkołą nie tylko polietniczną, ale też polikonfesyjną. W jego ścianach nauczali się rzymsko-katolicy, unicy, prawosławni, a także luteranie.

---

¹⁰¹⁰ЦДІАУК. – Ф. 707, оп. 314, спр. 5. – 1803. – Арк. 38 – 41; Спр. 2. – 1808. – Арк. 138 – 141; Спр. 3. – 1810. – Арк. 103 зв. – 106 зв.; Спр. 16. – 1815. – Арк. 111 – 112 зв.; Спр. 11. – 1828. – Арк. 37 зв. – 42.; Wołyniak J. Bazylianie we Włodzimierzu... – S. 129 – 136;